

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۱/۱۲

تحلیل مشکلات ساختار فضائی-فعالیتی و ساختار تصمیم‌گیری منطقه ۵ شهر اصفهان

فرزانه دهقانی گیشی^۱، علی‌اصغر محمدی^۲، زهراسادات فیاض^۳

چکیده

شهرها و مناطق شهری دارای مشکلات برنامه‌ریزی شهری هستند که در صورت عدم توجه به آن‌ها، نه تنها مشکلات جدید بروز می‌نماید، بلکه مشکلات موجود نیز شدت بیشتری می‌یابد. از اواخر دهه ۱۹۷۰، برخی از نظریه‌پردازان برنامه‌ریزی بر لزوم تمرکز مستقیم بر مشکلات برنامه‌ریزی پرداخته‌اند و شیوه‌های گوناگونی برای یافتن و تحلیل مشکلات ارائه کردند. مشکل به‌عنوان یک دشواری از ماهیت نظری یا عملی قابل‌درک است که باعث نگرش پژوهنده نسبت به یک موضوع می‌شود و او را به غنی‌سازی دانش خود هدایت می‌کند. برای تعریف مشکل توصیف سیستم شامل عوامل، روابط، مردم و محیط شامل بازار، رقابت، روش و برنامه‌ها و موردنیاز است و به‌طور خلاصه اهداف، فرصت‌ها و چالش‌ها مشکل را تعریف می‌کنند. مشکل را فرصت تصمیم یا مانعی می‌دانند که دستیابی به هدفی دلخواه یا مقصودی را دشوار می‌کند، بنابراین در تعریف مشکل به وضعیتی نارسا اشاره می‌شود که هنوز گشوده نشده و نیاز به مشکل‌گشایی دارد. پس هرگاه بتوان تفاوتی آشکار بین وضع موجود و وضع دلخواه را تشخیص داد مشکل ردیابی شده است. مشکل یابی، به‌خودی‌خود، تنها یک فرایند نیست و می‌توان آن را به چهار قسمت مجزا اما مرتبط تقسیم کرد: شناسایی یا تشخیص مشکل، تعریف مشکل، بیان مشکل، و تحلیل مشکل. هدف از پژوهش حاضر ردیابی مشکلات ساختارفضایی-فعالیتی و ساختار تصمیم‌گیری منطقه ۵ شهر اصفهان براساس متون و اسناد فرادست، نظرات ساکنین منطقه و ردیابی مشکلات براساس نظرات ساختار تصمیم‌گیری منطقه است و روش پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و تحلیل مشکلات با استفاده از فنون مشکل‌گشایی خلاق (آزمون حدومرز و روش استخوان ماهی) صورت گرفته است. براساس نتایج پژوهش مهم‌ترین مشکلات در این منطقه نزول ارزش‌های سکونتی در برخی محلات منطقه، ناکارآمدی معابر و سیستم حمل‌ونقل عمومی، پایین بودن میزان مشارکت در تجدید حیات نواحی فرسوده و ناکارآمدی سیستم مدیریت شهری می‌باشد.

واژگان کلیدی: مشکل، مشکل‌یابی، آزمون حدومرز، استخوان ماهی، منطقه ۵، شهر اصفهان.

^۱- نویسنده مسئول: کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران Farzaneh_dehghani89@yahoo.com

^۲ کارشناس ارشد معماری، دانشگاه علوم تحقیقات سندج، Aliasghar.mohammadi58@gmail.com

^۳ کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، Z.fayaz@gmail.com

مقدمه

مشکل‌هایی که برنامه‌ریزی شهری با آن مواجه است، یعنی مشکل‌هایی که از طریق سازوکار برنامه‌ریزی قابل‌گشودن هستند و قسمتی از مشکل‌های جامعه هستند، دارای ماهیت چند بعدی و پیچیده هستند و در صورت عدم ردیابی مشکل صحیح، به پیچیده‌تر شدن مشکل موجود و ایجاد مشکلی جدید منجر می‌شود. چنین مشکل‌هایی نیاز به راه‌حل‌هایی چند بعدی دارند که با استفاده از برنامه‌های شهری مبتنی بر رهیافت‌های سنتی و تحلیل‌های عقلانی متکی بر اهداف و اطلاعات کمی و ارائه راه‌حل‌های کالبدی، بدون توجه به ابعاد متعدد مشکل‌ها قابل‌گشودن نیستند و نیاز به اختیار یک فرایند مشکل‌گشایی که توان رویارویی با مشکل‌هایی با ویژگی‌هایی چون نامعلومی در صورت‌بندی، قطعی نبودن راه‌های گشودن و پیامدهای غیرقابل‌بازگشت، را داشته باشد، مطرح می‌گردد (صرافی، ۱۳۸۵: ۳۹). عرصه‌های شهری و فراشهری (زیرمنطقه‌ای، منطقه‌ای و ملی)، محل سکونت گروه‌های اجتماعی-اقتصادی متفاوت بوده و این گروه‌ها مطابق با ویژگی‌های گوناگونی چون طبقه اجتماعی، قومیت، درآمد، مذهب و جز آن از یکدیگر مجزا می‌شوند. جدایی فضایی گروه‌های مختلف جمعیتی صفت بارز شهرهای تمام جوامع است و برای بسیاری از شهرها این جدایی، اگر نه پدیدآورنده، بلکه تشدید کننده برخی مشکل‌های اجتماعی بوده و خود به‌عنوان یک مشکل برنامه‌ریزی شهری زمانی بروز می‌نماید که ساختار فضایی نواحی مختلف یک شهر دارای تفاوت‌هایی بارز و آشکار باشند. این امر است که نیاز به دخالت سازوکار برنامه‌ریزی و تدبیر و تولید راه‌حل‌های برنامه‌ریزی متفاوت برای هر گروه و در هر فضا را مطرح می‌کند، که بتواند پاسخگوی هدف ایجاد تعادل فضایی در یک شهر باشد و ضمن فراهم آمدن زمینه‌های شکل‌گیری کانون‌های شهری بزرگ و تجمع، به‌صورت آگاهانه (یا ناآگاهانه) را ایجاد نماید. نابرابری در دسترسی به مزایای سکونت در نقاط شهری و قرارگیری در معرض مخاطره‌های محیطی ناشی از مجاورت با آنها برای گروه‌های فرودست شکل می‌یابد. وجود نداشتن عدالت محیطی در عرصه‌های شهری، مشکلی شهری است، یعنی مشکلی چون نابرابری در مجاورت جمعیت ساکن با مخاطرات محیطی ردیابی و سپس برای گشودن آن کوشش شده به‌طوریکه اعمال ناشی از آن واکنشی بوده است (محمدی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۳).

بزرگشهر اصفهان، که فرایندهای محتوایی و روندکاری برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در آن، همچون شهری پیشرو، از سوی سایر شهرهای کشور نیز به عاریت گرفته شده و در آنها اثرگذار است، با مشکل‌هایی روبرو است، که سازوکار هدایت و کنترل شهری موجود نه فقط در گشودن چنین مشکل‌هایی ناتوان بوده بلکه به پیچیدگی سیستم بزرگ شهری و ایجاد چرخه‌های تشدید مشکل‌ها در این شهر منجر گردیده و با تداوم رویه‌های جاری عمل، نه فقط مشکل‌هایی جدید بروز می‌نماید، بلکه مشکل‌های موجود نیز پابرجا مانده، تشدید شده و پیامدهایی را به بار می‌آورد که بزرگ شهر اصفهان را در یک دور باطل مشکل‌ها همراه با پیامدهای آن خواهد انداخت. در سیستم برنامه محور شهرهایی چون اصفهان (که منابع زیادی در تولید برنامه صرف می‌شود) نه تنها رابطه میان مشکل‌های شهری و راه‌حل‌های تدبیر شده برای گشودن آنها سست، شکننده و اندک است، بلکه میان برنامه و اجرای آن و نیز میان مشکل‌های شهری و نیازها و آرزوهای مردم نیز رابطه چندانی ردیابی شدنی نیست و سازوکارهای سنتی و رایج و به عاریت گرفته شده از دیگر جوامع، در رویارویی با مشکل‌های ناگشوده و پایدار شهری، کارایی لازم را ندارند و در نتیجه نیاز به تفکر و رویه عمل مشکل‌یاب و مشکل‌گشا و نیز تدبیر، تجربه و به کارگیری گزینه‌یابی و شیوه‌های گزینه‌یاب است که توان رویارویی با چنین سیستم پیچیده، احتمالاتی و نامعلوم را داشته باشد (زنگانه و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۶).

با افزایش شناخت انسان از قوانین علمی حاکم بر محیط، بر وسعت مکان زندگی او، یعنی شهرها، روز به روز افزوده شده است به گونه‌ای که می‌توان گفت پس از پیشرفت علمی گسترده انسان در علوم مختلف، شهرها برخلاف گذشته، حاکم بر محیط طبیعت و پیرامون خود شدند و روندهای محیط‌زیست را ناپایدار ساخته‌اند (وفایی، ۱۴۰۰: ۳۹). همراه با انقلاب صنعتی و به دنبال آن گسترش روزافزون شهرنشینی، تغییر شیوه‌های زندگی، دگرگونی در روابط و تعاملات اجتماعی و همچنین پیچیدگی روابط میان مردم و مسئولین، شهرها با مشکلات متعددی مواجه شده که متخصصین و مسئولین شهری را با مشکلات جدی در برنامه‌ریزی و مدیریت شهرها مواجه ساخته است. در واقع شهرها و مناطق شهری دارای مشکلات برنامه‌ریزی شهری-یعنی مشکلات گشودنی توسط سازوکار برنامه‌ریزی شهری-هستند که در صورت نگشودن آن‌ها و تداوم مسیرها و شیوه‌هایی که اهمیت "مشکل‌یابی" را نادیده بگیرند، نه تنها مشکلات جدید برو می‌نماید بلکه مشکلات موجود نیز پابرجا مانده، تشدید شده و پیامدهایی به بار می‌آید (قدمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶). پیش از توجه به درک مفهوم مشکلات شهری و ماهیت گوناگون آن‌ها در هر فعالیت تحلیل و برنامه‌ریزی شهری لازم است که با ماهیت مشکل از طریق تعاریف گوناگون، انواع مشکلات، فرایند مشکل‌یابی و مشکل‌گشایی، رابطه بین مشکل و تصمیم‌گیری آشنا شویم، زیرا که هر دسته از مشکلات نیازمند راه‌های ویژه‌ای برای گشودن خود هستند و نمی‌توان از زاویه‌ای بی‌توجه به ویژگی‌های و تفاوت‌های مشکلات، به گشودن آن‌ها پرداخت. شهرها و مناطق شهری دارای مشکلات پیچیده و چندبعدی هستند که ارائه راه‌حل‌های ایستا و تک‌بعدی در رویارویی با این مشکلات نه تنها به حل مشکلات موجود به‌طور دائمی منجر نمی‌شود بلکه در طولانی مدت به مشکلات دامن زده و پیامدهای نامطلوبی را به بار می‌آورد که خود به‌نوعی مشکل جدید می‌باشند. بی‌توجهی به مفهوم مشکل‌یابی منجر به این مسئله می‌شود که مشکلات در چرخه باطلی افتاده و روز به روز مشکلات افزون‌تر شوند (هیگینز، ۱۹۹۴: ۲۱). در ادامه‌ی روند بی‌توجهی به مشکل‌یابی، در مسیر مشکل‌گشایی نیز موانعی به وجود می‌آید که در نهایت به حل نشدن مشکلات شهری و در نتیجه پایین آمدن کیفیت زندگی، افزایش نارضایتی شهروندان، کاهش امکان بهره‌گیری از فرصت‌ها و پتانسیل‌های موجود و سایر مشکلات از این دست منجر می‌شود. شهر اصفهان، اجزاء و محیط پیرامون آن با مشکلاتی همچون آلودگی زیست-محیطی، فرسودگی و ناکارآمدی زیرساخت‌های شهری، فقدان خدمات پایه و اساسی فزونی جمعیت، تراکم شهری بالا و ترافیک روبرو شده است. افزایش و انباشته شدن مشکلات برنامه‌ریزی یعنی مشکلات گشودنی در شهر اصفهان نان می‌دهد تاکنون شناسایی درست، ریشه‌ای و هدفمند مشکلات و اختیار شیوه‌های مشکل‌یابی مشکل‌گشایی در فرایند برنامه‌ریزی این شهر از اهمیت لازم برخوردار نبوده است. تدوین برنامه‌های شهری مشکل سو بودن را در نظر نداشته و روش‌ها و فنون مبتنی بر مشکل‌یابی مشکل‌گشایی در فرایند برنامه‌ریزی به‌کارگیری نشده است (شهرداری اصفهان، ۱۳۹۵: ۲). هدف از این مقاله ردیابی مشکلات ساختار فضائی-فعالیتی و ساختار تصمیم‌گیری در منطقه ۵ شهر اصفهان و تحلیل مشکلات با استفاده از آزمون حدومرز و روش استخوان ماهی می‌باشد و بر مبنای این هدف، پرسش‌های زیر در این پژوهش مطرح می‌گردد:

- ۱- مشکلات ساختار فضایی-فعالیتی منطقه ۵ شهر اصفهان کدامند؟
- ۲- فرایند مشکل‌گشایی خلاق در این منطقه چگونه انجام می‌شود؟
- ۳- مهم‌ترین مشکلات قابل توجه و حائز اهمیت در منطقه ۵ شهر اصفهان چیست؟

شکوفایی شهری

معرفی انگاشت مشکل^۱

یک مشکل زمانی به وجود می‌آید، که یک فرد دارای یک هدف خاص است اما او نمی‌داند که چگونه به آن برسد. باین وجود، این بیانیه تنها یکی از موارد ممکن است وقتی که یک رابطه مشکل‌ساز از ابتدا اساس آن روی هدف فرد نیست، اما همچنین بر دشواری و عدم اطمینان درونی است. فرد از مشکل به وجود آمده در حال حاضر آگاه است و سپس او اهداف را با حذف دشواری و عدم اطمینان ایجاد می‌کند که باعث احساس سنگین می‌شود. مشکل توسط یک رابطه بین موضوع و وضعیت هدف در محیط تعریف شده است. یک رابطه مشکل‌ساز دارای یک ماهیت (مجیدی و کولیوند، ۱۳۹۱: ۷۱).

معرفی مشکل در انتهای مرحله تجزیه و تحلیل مشکل قرار می‌گیرد. باید توجه داشت که هنگام تجزیه و تحلیل مشکلات تنش میان وضع فعلی و وضع مطلوب مورد بررسی قرار می‌گیرد و با ذکر دقیق وضعیت‌های مختلف می‌توان به بحث در مورد ارتباط آن‌ها با افراد درگیر پرداخت. مشکل با نارضایتی از وضع موجود همراه است و به دلیل اینکه مفهوم رضایت مفهومی نسبی است مشکل نیز ماهیت نسبی دارد. برای تعریف مشکل تنها توصیف حالت فعلی کافی نیست. به‌طور مثال شکل شهر به‌خودی‌خود مشکل را تعریف نمی‌کند بلکه به توصیف وضعیت که توصیفی از حالت فعلی به همراه الگوهای علی مرتبط که شامل الگوهای مفروض رفتار مردم و ارگان‌های درگیر است و همچنین فرد اقدامی در مورد وضعیت بخواهد و بتواند انجام دهد نیاز است. بنابراین برای تعریف مشکل توصیف سیستم شامل عوامل، روابط، مردم و محیط شامل بازار، رقابت، روش و برنامه‌ها و مواد نیاز است. به‌طور خلاصه اهداف، فرصت‌ها و چالش‌ها مشکل را تعریف می‌کنند. به‌طور مثال، مشکل واقعی یک خریدار ماشین نداشتن ماشین نیست بلکه رفت‌وآمد است. بنابراین استفاده از ماشین ب جای خرید آن می‌تواند راه‌حل باشد. به همین منظور در برخی موارد راه‌حل‌های اشتباه خود مشکل محسوب خواهند شد (ملکزاده و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۵).

مشکل یابی^۲

مشکل یابی، به‌خودی‌خود، تنها یک فرایند نیست. می‌توان آن را به چهار قسمت مجزا اما مرتبط تقسیم کرد: شناسایی یا تشخیص مشکل، تعریف مشکل، بیان مشکل، و ساخت مشکل.. مشکل یابی به روش‌های مختلفی، از تعدادی از سؤالات به سؤالات دیگر، یا ترتیب‌هایی از منظم کردن اهداف به خلاقیت ارزیابی شده و عبارت بندی مشکلات، عملیاتی شده است (ادیان و رحیمی، ۱۴۰۰: ۶۳).

با وجود اینکه بسیاری از افراد نظرات، ابزارهای روان‌سنجی و مطالعات تجربی از حل مسئله ارائه کرده‌اند ولی به‌سختی کار سیستماتیک بر روی مشکل یابی شناسایی می‌شود. مشکلات به‌طور خودکار به‌عنوان مشکلات قادر به حل و فصل ظاهر نیستند بلکه آن‌ها باید تنظیم شوند و در مسیر حل قرار گیرند. بنابراین فرموله کردن مشکلات حتی از راه‌حل نیز دارای اهمیت بیشتر است. برای ایجاد سؤالات جدید، فرصت جدید و در نظر گرفتن سؤالات از زاویه جدید مؤثر در مشکل یابی نیاز به تفکر خلاق و پیشرفت در علم است. در یک وضعیت بی‌شکل که هیچ مشکلی شناسایی نشده است و راه‌حلی وجود ندارد نیاز است که وضعیت تبدیل به مشکلی برای یک راه‌حل شود. بنابراین مشکل یابی دستاورد

¹ problem

² Problem finding

فکری کمتری از راه حل نیست. مشکل یابی برای نوع دوم مشکلات عمدتاً استفاده می شود. به این معنا که فردی مشکل را ایجاد می کند و باید آن را تنظیم کند این امر محرک دانش بیشتر، نتیجه دانش و خود دانش است (عیسی لو و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۴).

بیانیه مشکلات

تنها یافتن مشکل کافی نیست بلکه بیان مشکل نیز حائز اهمیت است. گاهاً سؤالاتی در ذهن مطرح می شود که آیا بیانیه مشکلات و هدف مترادف هستند؟ آیا هدف، فرضیه یا خلاصه محتوی گزارش دربردارنده بیانیه مشکلات است؟ به گفته دکتر کلارک^۱، بیانیه مشکلات جدا از اهداف، سؤالات تحقیق و فرضیه است و در بخشی مجزا بعد از بیانیه مشکلات مطرح خواهند شد (Getzels, 2008: 23). هرنون^۲ و متویر دوران^۳ (۲۰۰۷) نمونه‌ی بیانیه‌های مشکلات را برای محققان عرضه کردند و رشته‌های علوم اطلاعاتی و علوم اجتماعی در تلاش برای بررسی و تحقیق نگرش‌های مختلف به شاکله بیانیه مشکلات هستند. نه ویژگی برای بیانیه مشکلات بیان شد که عبارت‌اند از:

نخست. یک بیانیه خوب باید دارای وضوح و دقت و از تعمیم گسترده و اظهارات غیر به دور باشد.

دوم. شناسایی آنچه مورد مطالعه قرار می‌گیرد و پرهیز از به‌کارگیری لغات و اصطلاحات ثقیل^۴

سوم. شناسایی یک سؤال اساسی، عوامل و متغیرهای کلیدی

چهارم. شناسایی مفاهیم و اصطلاحات کلیدی

پنجم. بیان محدوده مطالعه یا پارامترها

ششم. قابلیت تعمیم داشتن در برخی موارد

هفتم. انتقال اهمیت، منافع و توجیه مطالعه

هشتم. عدم به‌کارگیری اصطلاحات مخصوص صنف‌های غیرضروری

نهم. انتقال داده‌های توصیفی جمع‌آوری شده تا ارائه یک تصویر کلی.

در مورد هفتم اهمیت مطالعه به سؤالاتی از قبیل چیستی و چگونگی برمی‌گردد. علاوه بر موارد فوق، بیانیه مشکلات باید خاص، قابل مدیریت و کنترل باشد تا علاقه خواننده را برانگیزد (بازنگری طرح تفصیلی، ۱۳۸۶: ۱۹).

نظریه سازنده مشکل‌گشایی^۵

مشکل‌گشایی انتقال تجربه گذشته به شرایط مشکل جدید برای حل مشکلات است. روند انتقال تجربه شامل بازآفرینی خطوط استدلال، از جمله دنباله تصمیم و توجیهات است، که برای اثبات مؤثر در حل مشکلات خاص نیاز به تحلیل اولیه مشابه دارد (دانشپور، ۱۳۸۶: ۹).

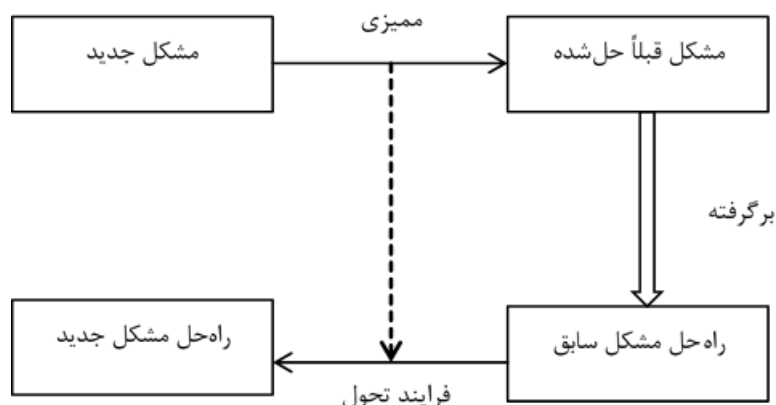
¹ Dr.Clark

² Hernon

³ Metoyer duran

⁴ Value-laden

⁵ Problem solving

شکل (۱): روند مقایسه: معرفی راه‌حل‌های نزدیک به مشکلات واقعی

مأخذ: Carbonell, 1985

پیشینه پژوهش

کوکیا در سال ۲۰۱۷ مطالعه‌ای تحت عنوان نمودار استخوان ماهی برای شناسایی، سیستم سازی و تجزیه و تحلیل منابع فناوری‌های هدف عمومی انجام دادند. این مطالعه نمودار استخوان ماهی را برای تجزیه و تحلیل فن‌آوری پیشنهاد می‌کند. نمودار استخوان ماهی یک روش گرافیکی برای نشان دادن دلایل مختلف یک رویداد یا پدیده خاص است. به‌طور خاص، نمودار استخوان ماهی ابزاری رایج است که برای تجزیه و تحلیل علت و معلولی برای شناسایی یک کنش متقابل پیچیده از دلایل یک مسئله یا رویداد خاص استفاده می‌شود. نمودار استخوان ماهی می‌تواند یک چارچوب نظری جامع برای نشان دادن و تجزیه و تحلیل منابع نوآوری باشد. به‌عنوان یک نمایش گرافیکی جدید برای شناسایی، کاوش و تجزیه و تحلیل در صورت امکان، علل بالقوه اصلی منبع و تکامل فناوری‌های هدف عمومی استفاده می‌شود. به‌طور کلی، به نظر می‌رسد نمودار استخوان ماهی یک تکنیک مناسب و کلی برای نمایش گرافیکی برای کشف و طبقه‌بندی، به‌روشنی و ساده، علل بالقوه تکامل نوآوری‌های فناوری برای مدیریت مناسب فناوری است.

حبیبی و شکوهی مطالعه‌ای با عنوان طبقه‌بندی و حل مشکلات شهری با استفاده از روش فازی در سال ۲۰۰۹ انجام دادند. هدف ارائه یک روش سیستم فازی محوری برای طبقه‌بندی و حل مشکلات شهری است. مطالعه پیشنهادی به‌طور عمده انتخاب ورودی و خروجی سیستم‌های شهری برای طبقه‌بندی مشکلات شهری است. در این تحقیق، پنج دسته از مشکلات شهری، با توجه به رویکرد سیستم فازی شناخته شده است: مشکلات کنترل، ادب، بهینه‌سازی، باز و تصمیم‌گیری. سپس برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و ایجاد روش حل جدید برای هر گروه، از تکنیک‌های گرنند تنوری^۲ استفاده شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که روش‌های سیستم فازی فرآیندهای قدرتمند و ابزار تحلیلی برای کمک به برنامه ریزان برای حل مشکلات پیچیده شهری هستند. این ابزارها می‌توانند در مواقعی که دیگران شکست خورده‌اند، موفقیت‌آمیز باشند زیرا هم عدم اطمینان و خطر را در بر می‌گیرند و هم آن‌ها را برطرف می‌کنند.

محمدی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی تحت عنوان «تحلیل ساختار فضائی-کالبدی شهر زنجان» با هدف تحلیل ساختار فضایی - کالبدی محدوده مرکزی شهر زنجان با رویکرد تفکر راهبردی جهت تعیین مشکلات و فرایند مشکل یابی از روش استخوان ماهی استفاده شده است. روش پژوهش توصیفی - تحلیلی و روش جمع‌آوری اطلاعات با

¹ COCCIA

² Grounded Theory

استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد مسائل و مشکلات ساختار فضایی - کالبدی محدوده مرکز شهر زنجان در ارتباط با امکان تحقق منافع حاصل از فرصت‌های راهبردی مفهوم می‌یابند. میزان تلاش موردنیاز برای رفع هرکدام از مسائل و مشکلات با توجه به میزان پیچیدگی هر یک از مسائل و مشکلات می‌باشد. با تحقق منافع حاصل از فرصت‌های راهبردی محدوده مرکزی شهر زنجان به‌عنوان مکانی مطلوب که حداکثر توان‌های خود را عرضه می‌دارد، تولدی مجدد خواهد یافت.

طهری (۱۳۹۳) در پژوهشی تحت عنوان «شناسایی و تحلیل مشکلات برنامه‌ریزی شهری منطقه ۸ شهر تهران با به‌کارگیری فنون مشکل‌گشایی خلاق» به شناسایی، بازتعریف و تحلیل مشکلات برنامه‌ریزی شهری و معرفی شیوه تدبیرشده مشکل‌یابی مشکل‌گشایی در منطقه ۸ شهر تهران پرداخته است. برای این منظور فرایند مشکل‌یابی برای منطقه ۸ شهر تهران برآمد ترکیب نتایج دو مسیر موازی می‌باشد: نخست - به‌کارگیری روش تحقیق توصیفی تحلیلی و طراحی و تکمیل پرسشنامه‌ها و پردازش آن‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS با هدف ردیابی مشکلات بر پایه نظرات ساکنان (تحلیل اطلاعات ذهنی). دوم - به‌کارگیری روش تحقیق اسنادی و تعیین مشکلات قابل یافت از تحلیل متون اسناد برنامه‌ریزی (تحلیل اطلاعات عینی). سپس با به‌کارگیری فنون مشکل‌گشایی خلاق (فن آزمون حدومرز و فن استخوان ماهی) این مشکلات مورد بازتعریف و تحلیل قرار می‌گیرند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که به‌کارگیری شیوه تدبیرشده مشکل‌یابی و "تفکر خلاق" برای شناسایی، بازتعریف و تحلیل مشکلات، به‌عنوان ابزاری نیرومند برای برنامه‌ریزان شهری در جهت مقابله مثبت با تغییرات سریع و پیچیده مشکلات شهری بشمار می‌رود و می‌تواند شرایط لازم برای ورود به عرصه تجویز را فراهم کند.

دانشپور و بدر (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان «چهارچوب ردیابی مشکل در شهرهای جدید: برنامه‌ریزی مشکل‌سو در شهر جدید هشتگرد» به طراحی چهارچوب و یا الگوهای مناسب مشکل‌یابی - مشکل‌گشایی برای به‌کارگیری در شهرهای جدید با تأکید بر شهر جدید هشتگرد پرداخته است. چهارچوب پیشنهادی مشکل‌گشایی در این مقاله، بر پایه‌ی مقوله‌بندی مشکل‌ها در دودسته‌ی روندکاری و محتوایی و با استفاده از روش‌های خلاقانه‌ی مشکل‌گشایی و ترکیب عناصری از دو رهیافت مشکل‌گشایی خلاق و مشکل‌گشایی عقلانی، شکل یافت. بر پایه‌ی الگوواره پیشنهادی مشکل‌یابی - مشکل‌گشایی در این مقاله، شیوه‌ی مشکل‌یابی و تحلیل مشکل با استفاده از روش تحلیل متن و انجام مصاحبه‌های عمیق، و شیوه‌ی مشکل‌گشایی با استفاده از فرایندی با ماهیت ترکیبی مشکل‌سو و هدف‌سو برای رویارویی با مشکل‌های موجود در شهر جدید هشتگرد معرفی شد.

معرفی محدوده مورد مطالعه

استان اصفهان دارای مساحتی در حدود ۱۰۶۱۷۹ کیلومتر مربع است که شهرستان اصفهان مساحتی در حدود ۱۵۸۵۲ کیلومتر مربع از این مقدار را به خود اختصاص داده است. شهر اصفهان در ۳۲ درجه و ۳۸ دقیقه عرض شمالی و ۵۱ درجه و ۳۹ دقیقه طول شرقی در مرکز ایران با ارتفاع متوسط ۱۵۷۰ متر از سطح دریا در ساحل زاینده‌رود قرار گرفته است. بر اساس تقسیمات مناطق شهرداری اصفهان، منطقه ۵ در جنوب رودخانه زاینده‌رود قرار دارد. حوزه جنوب دارای دو شیب جنوبی شمالی و غربی شرقی است. شیب جنوبی شمالی به‌واسطه کوه صفا و اراضی مرتفع اطراف آن تندتر و شیب غربی شرقی ملایم می‌باشد.

حدود چهارگانه منطقه ۵ اصفهان در جدول ۱ قابل مشاهده است.

جدول (۱): حدود چهارگانه محدوده و حریم منطقه ۵

جهت	حدود چهارگانه منطقه ۵
شمال	از میدان سهروردی در امتداد میرزا کوچک خان - در امتداد سعدی و بلوار ملت تا سی‌وسه‌پل (اول چهارباغ بالا)
شرق	خیابان چهارباغ بالا از سی‌وسه‌پل تا دروازه شیراز- خیابان هزار جریب - پل دفاع مقدس و امتداد شهید دستجردی تا پل راه‌آهن
جنوب	از پل راه‌آهن در مسیر ریل راه‌آهن- در محور جاده خاکی صفا میدان تیر تا برگوشه جنوب شرقی کارخانه سیمان اصفهان
غرب	از برگوشه شرقی کارخانه سیمان اصفهان تا بزرگراه اقارب پرست در امتداد خیابان جانبازان - سه‌راه سیمین - میدان سهروردی

مآخذ: آمارنامه شهرداری اصفهان، ۱۳۹۵

شهر اصفهان داری ۱۵ منطقه می‌باشد که موقعیت منطقه ۵ شهر اصفهان در بین مناطق ۱۵ گانه در شکل زیر نشان داده شده است.

شکل (۲): موقعیت منطقه ۵ در مناطق شهرداری اصفهان

مآخذ: شهرداری اصفهان، ۱۳۹۵

مواد و روش‌ها

هدف از این پژوهش ردیابی مشکلات منطقه ۵ شهر اصفهان و تحلیل مشکلات براساس آزمون حدومرز و روش استخوان ماهی و تولید بیانیه نهائی مشکلات می‌باشد. بنابراین برای دستیابی به این هدف براساس مشکلات اسناد موجود، مشکلات مربوط به مطالعات ساختارفضائی و ساختار تصمیم‌گیری منطقه و مشکلات براساس تحلیل محتوای نظرات ساکنان و ساختار تصمیم‌گیری منطقه به تولید بیانیه مشکلات این منطقه پرداخته شده است. مشکلات منتج از مسیرهای سه‌گانه با استفاده از آزمون حدومرز تدقیق شده و سپس با استفاده از نمودار استخوان ماهی به شناسایی و تهیه فهرستی از کلیه علل احتمالی مسئله موردنظر پرداخته شده است.

فنون مشکل‌گشائی خلاق

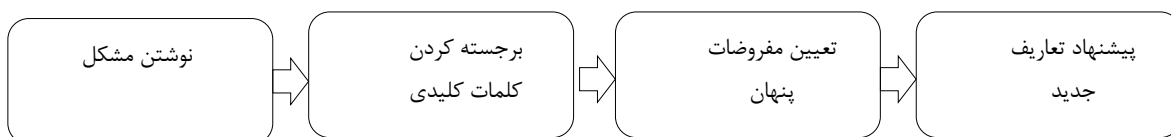
روش آزمون حدومرز^۱

تعریف یک مشکل یک تأکید واضح برای تمرکز کردن روی حل آن را مشخص می‌کند. تعریف مشکل، برخی ویژگی‌های وضعیت را به‌عنوان عنصر مرتبط با آن برجسته می‌سازد و سایر عناصر را به‌عنوان نامربوط بی‌اهمیت می‌داند. روش حدومرز تصور یک «ظرف» است که ویژگی‌های بسیار مرتبط را (در داخل حدومرز) از ویژگی‌های نامرتبط (خارج از حدومرز) جدا می‌کند.

درک شما از این که چه ویژگی مرتبط است و یا خیر ممکن است بر اساس استنتاج شما از وضعیت توسعه باشد. حدومرز ممکن است برای شما تعریف ده باشد و تعصبات و نگرانی‌های شما در آن منعکس شده باشد در این صورت ممکن است تنظیمات حدومرز بخش از مشکل باشد.

این روش ساده توسط دبونو^۲ (۱۹۸۲) به‌منظور جهات مرتبط بالقوه با زمینه آگاهی طراحی شده است.

- بیانیه اولیه مشکل را بنویسید.
- کلمات کلیدی را مشخص کنید.
- هر کلمه کلیدی برای مفروضات پنهان بررسی کنید. این یک راه مناسب برای انجام این روش است تا ببینید که چگونه معنای بیانیه اگر شما کلمات کلیدی را با کلمات هم‌معنی و نزدیک به معنی جایگزین کنید تغییر می‌کند.
- تحقیق در مورد اینکه چگونه انتخاب خاص کلمات کلیدی بیانیه می‌تواند در معنی بیانیه تغییر ایجاد کند. این‌گونه شما خواهید دید که تعریف مجدد، مشکل را به بهترین شیوه تغییر می‌دهد (Martin, et al, 2012: 23).

شکل (۳): روش آزمون حد و مرز

مأخذ: Martin, et al, 2012:23

روش استخوان ماهی^۳

دو روش بسیار سودمند برای شناسایی مسائل، نمودار ماهی و نمودار چرا-چرای مربوطه است. نمودار استخوان ماهی که گاهی به آن نمودار ایشیکاوا می‌گویند توسط پروفیسور کائورو ایشیکاوا از دانشگاه توکیو طراحی شد. هدف اصلی این تمرین، شناسایی و تهیه فهرستی از کلیه علل احتمالی مسئله موردنظر، است. این تکنیک در درجه اول یک تکنیک گروهی شناسایی مسئله است، اما توسط افراد به‌تنهایی نیز قابل استفاده است.

دلیل نام‌گذاری این فرآیند به «استخوان ماهی»، روش منحصر به فرد جمع‌آوری اطلاعات است که به صورت بصری مرتب می‌شود. هنگامی که مسئله و علل آن ثبت می‌شود، نموداری تشکیل می‌گردد که شبیه به اسکلت ماهی است. مسئله در داخل دایره و در سمت راست برگه کاغذ نوشته می‌شود. یک خط مستقیم به سمت چپ کشیده می‌شود که بیشتر شبیه به ستون فقرات ماهی است. گام بعدی ترسیم ساقه‌ها یا به عبارتی تیغه‌ای ماهی با زاویه ۴۵ درجه متصل به خط ستون

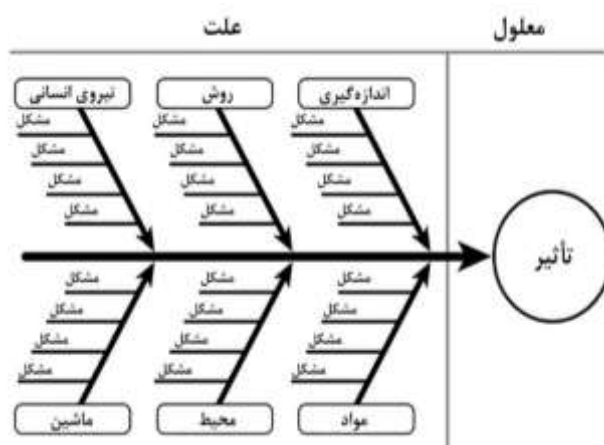
¹ Boundary Examination

² De Bono

³ Fishbone Diagram

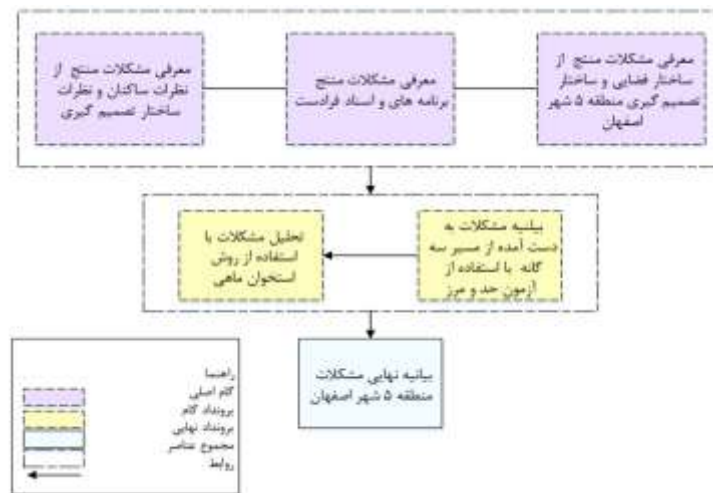
فقرات است. در پایان هر یک از این ساقه‌ها علل مسئله نام‌برده می‌شود که می‌توان ساقه‌های اضافی به آن افزود. برای تحلیل بیشتر هر علت می‌توان به هر ساقه شاخه‌هایی را افزود. علل که دارای حداقل پیچیدگی هستند باید با کمترین فاصله نسبت به سر ماهی، و علل که دارای بیشترین پیچیدگی هستند در قسمت دم ماهی، و علت‌هایی که بینابین هستند به صورت یک زنجیر پیوسته و از کمترین پیچیدگی به بالاترین پیچیدگی از سر ماهی تا دم ماهی، نوشته شوند. نمودار استخوان ماهی را می‌توان طی بیش از یک جلسه، از طریق توفان فکری بررسی نمود. ایشیکاوا این فرآیند را به‌عنوان فرآیندی که «مسئله خود را روی سر ماهی می‌نویسد و سپس یک شبه آن را می‌پزد» توصیف می‌کند. اگر از این تکنیک در بیش از دو جلسه استفاده شود افکار جدید ممکن است از سه معلول اصلی برخیزد (۱) فرصت وجود دارد تا ضمیر ناخودآگاه روی مسئله کار کند؛ (۲) احتمال اینکه شرکت کنندگان از اظهار نظر خودداری کنند بسیار کمتر است زیرا اینکه چه کسی چه گفته و چه پیشنهاد داده است فراموش خواهد شد؛ (۳) افراد اگر شب و روز درباره مسئله فکر بکنند ممکن است بیشتر در آن غرق شوند.

پس از تکمیل نمودار، فرد یا گروه ساقه‌ها و شاخه‌ها را تجزیه و تحلیل می‌کند تا مسئله یا مسائل واقعی که نیاز به حل دارند، را مشخص سازد. اگر ابتدا مسائل ساده‌تر بررسی شوند می‌توان قبل از پرداختن به مسائل پیچیده‌تر، آن‌ها را کنار گذاشت. اگر فرد یا حل‌کنندگان مسئله به این نتیجه برسند که علل معینی مهم‌تر از علل دیگر هستند در مرحله ارائه راه‌حل‌های مختلف حل خلاق مسئله، به این علت‌های مهم‌تر توجه بیشتری نشان داده خواهد شد (هیگینز، ۱۹۹۴: ۶۳ و ۶۴).

شکل (۴): معرفی روش استخوان ماهی

مأخذ: Blank Fishbone Diagram, 2015

شکل (۵): روش کار پژوهش

یافته‌های پژوهش

معرفی مشکلات تعریف شده براساس اسناد موجود

یکی از راه‌های دستیابی به مشکلات، استخراج آن از اسناد و برنامه‌های موجود مربوط به محدوده مورد مطالعه می‌باشد، با توجه به اینکه اسناد فرادست مربوط به منطقه ۵ شهر اصفهان برنامه اصفهان ۹۵ و بازنگری طرح تفصیلی بوده است، از این رو مشکلات مربوط به منطقه ۵ شهر اصفهان از این برنامه استخراج شده است و به بیانیه مشکلات براساس اسناد و برنامه‌های موجود پرداخته شده است.

جدول (۲): مشکلات منطقه ۵ شهر اصفهان منتج از برنامه اصفهان ۹۵

مشکلات	زمینه موضوعی	
مشکلات آزادسازی املاک به خاطر پرونده‌های بدهی آن	فضاهای دربرگیرنده فعالیت مسکونی	فضاهای درون مکانی
تبلیغات کم در محلاتی که در بافت فرسوده قرار دارند برای تشویق مالکین به بازسازی با توجه به تسهیلاتی که وجود دارد.	فضاهای دربرگیرنده فعالیت تولیدی-خدماتی	
کمبود پارکینگ در سطح منطقه		
کمبود امکانات موردنیاز سالمندان		ساختار فضایی
مشکل توافق با دانشگاه درمورد آزادسازی زمینه‌ای در اختیار آن برای پارک‌سوار		
مشکل دفع آب‌های سطحی با توجه به عدم پیش‌بینی کانال‌ها و جداول کانپو در زمان احداث خیابان‌های جدید	فضاهای بین مکانی	
مسائل مربوط به ترافیک ترمینال صغه و ترمینال زاینده‌رود . کمبود پل عابر مکانیزه روبروی آن‌ها		فعالیت‌های درون مکانی
اراضی در اختیار ارتش که بدون هیچ‌گونه نظارت و مجوزی درون آن اقدام به ساخت‌وساز می‌کند.	فعالیت تولیدی خدماتی	
دشوار و پرهزینه بودن آب‌رسانی به سپاهان شهر و صغه به دلیل اختلاف ارتفاع	خصوصیات عاملین فعالیت	
تمایل به ساخت‌وساز خارج از ضوابط با توجه به ارزش بالای املاک منطقه		ساختار تصمیم‌گیری
کم‌کاری سازمان میراث فرهنگی درمورد حفظ و مرمت و تعیین تکلیف ابنیه و خانه‌های تاریخی	نحوه تأثیر بر سیستم شهری	
مسائل مربوط به امنیت شغلی پرسنل شهرداری	زمینه عمل	

همه‌پندگ نبودن حقوق و دستمزد نیروهای کیفی با مسئولیت و کار آن‌ها نسبت به
 نهادهای دولتی و غیردولتی
 نیروهای کمی

مآخذ: (نگارندگان، ۱۳۹۹ برگرفته از برنامه اصفهان ۹۵)

جدول (۳): مشکلات منطقه ۵ شهر اصفهان منتج از بازنگری طرح تفصیلی

مشکلات	زمینه موضوعی
۱- افزایش بی‌برنامه جمعیت و توزیع نامتناسب آن در قطعات مختلف واقع در منطقه پنج ۳- مشکلات بافت تاریخی منطقه از جمله تخریب گسترده بافت و بناهای تاریخی جلفا، متروکه شدن بسیاری از بناهای واجد ارزش تاریخی و عدم معاصر سازی آنها، عدم رعایت حریم منظر، استفاده‌های ناصحیح از محورها و گذرهای تاریخی ۸- وجود بافت‌های با مالکیت خرد که جوابگوی تقاضا برای افزایش تراکم ساختمانی و ارتفاعات نمی‌باشد. ۱۰- فرسودگی بخش قابل‌ملاحظه‌ای از بافت‌های مسکونی ۱۲- ارتفاع‌گیری بی‌رویه و برنامه ریزی نشده بناها و ایجاد سایه دائمی در گذرهای کم عرض و سایر مشکلات	فضاهای دزیرگرفته فعالیت مسکونی فضاهای درون مکانی ساختار فضایی
۲- معماری نامناسب لبه‌های شهری در نتیجه ناهماهنگی در نوع و کیفیت مصالح ساختمانی، عدم انتظام در پیش‌آمدگی‌ها، ارتفاعات و غیره ۳- توزیع نامتناسب و فاقد برنامه خدمات عمومی به‌ویژه در بافت‌های خودرو که افزایش تردد را دامن زده است.	فضاهای دزیرگرفته خدمات
۱- فقدان نظم سلسله مراتبی شبکه‌های اصلی و فرعی ۵- گرانی زمین ناشی از هجوم سرمایه‌گذاری در بخش زمین و ساختمان و غیره که اقدامات آزادسازی خیابان‌ها را دشوار می‌سازد. ۷- محدودیت عرض بسیاری از معابر فرعی ملاک عمل شهرداری در نوسازی‌ها و دشواری اصلاح یا تعریض آنها	فضاهای بین مکانی
۳- هجوم برای بهره‌بری از فضاهای حاشیه منطقه پنج برای استقرار فعالیت‌های مختلف به‌ویژه مسکونی و فعالیت‌های فضاپر و عمدتاً نامناسب ۴- سرمایه‌گذاری بی‌رویه در ساختمان‌سازی و به‌ویژه مسکن که موجب خواب سرمایه‌های هنگفت در این زمینه می‌گردد. ۶- وجود کاربری‌های نامتجانس و ناهماهنگ در حاشیه تعدادی از محوطه‌های مسکونی	فعالیت‌های مسکونی
۱- اختلاط نامناسب بهره‌بری از فضا و استقرار خدمات عمومی در محوطه‌های مسکونی ۴- اعمال فشار به طرق مختلف جهت تغییر کاربری‌های خدماتی مصوب به کاربری‌های درآمدزا ۵- فشار بر پاره‌ای از خدمات شهری و منطقه‌ای موجود منطقه پنج ناشی از بارگذاری برنامه‌ریزی نشده جمعیت	فعالیت تولیدی خدماتی
۳- فقدان منابع کافی در اکثر دستگاه‌های متولی ارائه خدمات عمومی به‌منظور تملک زمین ۴- افزایش مهارگسیخته قیمت اراضی که امکان تملک زمین‌شهری به‌منظور استفاده‌های عمومی را دشوار ساخته است. ۷- فقدان برنامه‌ریزی و امکانات اجرایی لازم به‌منظور تحقق و اجرای کاربری‌های غیرانتفاعی به‌جز در رابطه با شبکه معابر اصلی	فعالیت‌های رفاه عمومی فضاهای درون مکانی ساختار فضایی
۱- وجود ناهمگونی‌های اجتماعی به دلیل جابجایی‌های جمعیتی گسترده و عدم شکل‌گیری کنش‌ها و ارتباطات محلی ۳- مهاجرت آرامنه و تخلیه تدریجی جلفا از آنان به‌عنوان بخشی از فرهنگ و تاریخ شهر اصفهان ۴- استمرار مهاجرت برنامه‌ریزی نشده به منطقه پنج ۷- عدم مشارکت و گرایش مالکین ابنیه تاریخی در حفظ و مرمت بناهای تاریخی به دلیل حاکم شدن ارزش‌های نازل فرهنگی و ارزش اضافی بالا در تخریب و نوسازی و ضعف بنیه مالی بسیاری از آنها	خصوصیات عاملین فعالیت

تاریخ تصمیم گیری	۳- افزایش نقش عبوری و ارتباطات بین شهری شبکه معابر اصلی منطقه پنج ۵ فقدان شبکه حمل و نقل سریع و تکیه حمل و نقل عمومی بر تاکسی و اتوبوس
زمینه عمل	۱- کمبود منابع مالی دستگاه‌های متولی خدمات عمومی و گرانی قیمت زمین و تا حدودی ساختمان ۳- محدودیت منابع مالی شهرداری و عدم مشارکت مردم در این زمینه خدمات شهری ۶- عدم تخصیص منابع مالی لازم به منظور تهیه و اجرای طرح‌های ارتقاء کیفیت فضاهای شهری و عمومی
ساختار تصمیم‌گیری	۱- عدم مشارکت مردم در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و عدم وجود بسترهای لازم ۵- عدم مدیریت بر استفاده از اراضی در اختیار دستگاه‌های نظامی ۱۳- نظام درآمدی شهرداری مبتنی بر فروش تراکم، تغییر کاربری که همسو با تخریب بناهای تاریخی و مترکم سازی آنهاست. ۱۴- عدم کنترل مدیریت شهری اصفهان بر گسترش‌های شهری حاشیه بیرونی مرزهای شهری در جنوب غربی منطقه پنج ۱۵- نادیده گرفتن سیاست‌های طرح‌های جامع و تفصیلی و غیره در عدم بارگذاری جمعیتی در محدوده پیوسته جنوب شهر اصفهان ۱۶- کاستی‌های قانون ماده واحده تعیین تکلیف وضعیت املاک در طرح‌های دولتی و شهرداری و عدم اجرای مناسب آن که بر این اساس برای طرح‌های خدماتی، اولویت‌بندی بالای ۱۸ ماه تعیین گردیده و تحقق آنها در واقع منتفی می‌شود. ۱۸- عدم اجرای تمامی پیشنهادها طرح تفصیلی در خصوص تکمیل شبکه ارتباطی حوزه جنوب ۱۹- بی‌برنامگی در تصمیمات مرتبط با محیط کالبدی فضایی ۲۰- عدم پایبندی به طرح‌های مصوب توسعه شهری و عدم تهیه طرح‌های مناسب جایگزین
تعمیرات	۲- از بین رفتن مسیر مادی‌ها به صورت یک شبکه گسترده و قطع جریان حیات‌بخش آب در آنها ۲- غالب بودن حمل و نقل غیرپاک و آلودگی هوا به ویژه در مرکز منطقه پنج ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی عمده توسط وسایل نقلیه موتوری و تمرکز آن در حاشیه محورهای ترابری ۹ آلودگی بو ناشی از عملکرد تصفیه‌خانه فاضلاب جنوب ۱۰- تبدیل اراضی کشاورزی و باغات ناشی از عدم رعایت قوانین و مقررات و همچنین اقدامات تحریک‌کننده گسترش ساخت و ساز شهری در حاشیه آنها ۱۳- افزایش حجم ترافیک و آلودگی هوا ناشی از اتکا زیستگاه‌های اطراف به مراکز اشتغال و خدمات شهر اصفهان ۱۴- افزایش بار آلودگی محیط ناشی از ایجاد مجموعه‌های بزرگ جمعیتی در حاشیه منطقه پنج ۱۷- عدم تفکیک مناسب زباله در مبدأ

مآخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹، برگرفته از بازنگری طرح تفصیلی

معرفی مشکلات بر پایه‌ی مطالعات تحولات ساختار فضایی و ساختار تصمیم‌گیری منطقه ۵ شهر اصفهان تعیین مشکلات براساس تحولات ساختار فضایی، درواقع یکی از راه‌های بیان مشکلات برنامه‌ریزی منطقه، مطالعه تحولات ساختاری و معرفی مشکلات موجود براساس آن می‌باشد. که در جدول ۴ معرفی شده است.

جدول (۴): مشکلات منتج از تحولات ساختار فضایی و ساختار تصمیم‌گیری منطقه ۵ شهر اصفهان

زمینه موضوعی	بیانیه مشکل
تعمیرات	تراکم مسکونی در حاشیه زاینده‌رود بالاست.
تعمیرات	اکثریت واحدهای مسکونی منطقه ۵ فرسوده است.
تعمیرات	قدمت بسیاری از ساختمان‌های منطقه زیاد است.

کیفیت مصالح ساختمانی برخی از ساختمان‌ها در این منطقه نامرغوب است.			
وجود کاربری‌های ناسازگار با فعالیت مسکونی در منطقه ۵ زیاد است.			
تفاوت قیمتی هر متر زیربنا در نقاط مختلف منطقه ۵ زیاد است.	فعالیت مسکونی	فعالیت مسکونی	ساختار فعالیتی
بالا بودن میانه سنی در منطقه ۵ و در نتیجه پیری تدریجی جمعیت منطقه			
میزان مهاجرپذیری منطقه ۵ نسبت به ظرفیت خدمات‌رسانی این منطقه زیاد است.			
هزینه نوسازی مسکن در منطقه ۵ زیاد است.			
مراکز فرهنگی مانند کتابخانه و فرهنگسرا در منطقه ۵ با کمبود مواجه است.			
کمبود پارکینگ عمومی در منطقه ۵	فضای رفاه عمومی	فضای رفاه عمومی	ساختار فضایی
فضای سبز در منطقه ۵ در نقاط حاشیه‌ای زاینده‌رود و کوه صفا تمرکز یافته و در سطح منطقه فضای سبز وجود ندارد.			
فعالیت‌های رفاه عمومی در مرکز منطقه تمرکز یافته است.			
فعالیت‌های رفاه عمومی مرتبط با نیاز سالمندان با کمبود مواجه است.			
فعالیت‌های فرهنگی و هنر در منطقه بسیار کم است.			
فضاهای در برگیرنده فعالیت تولیدی-خدماتی در منطقه ۵، تنها در خیابان توحید و دروازه شیراز متمرکز شده است.	فعالیت تولیدی-خدماتی	فعالیت تولیدی-خدماتی	ساختار خدماتی
خدمات مربوط به آب‌رسانی، گاز برق، تلفن در منطقه ۵ با کمبود مواجه است.			
دسترسی به خدمات حرفه پزشکی برای برخی از ساکنان حاشیه منطقه ۵ دشوار است.			
پارکینگ‌های عمومی در منطقه با کمبود مواجه است.	فضای بین مکانی	فضای بین مکانی	ساختار فضایی
دسترسی خیابان‌ها بافت‌های فرسوده بسیار نامناسب است.			
عرض برخی از معابر در منطقه بسیار کم است.			
پارک اتومبیل در حاشیه خیابان‌های اصلی منطقه بیش از حد می‌باشد.	فعالیت مکانی	فعالیت مکانی	ساختار مکانی
اتلاف زمان ساکنان در ایستگاه‌های اتوبوس به دلیل تأخیر در رسیدن اتوبوس به ایستگاه			
طولانی شدن روند تصویب و اجرای برنامه‌ها			
قدیمی بودن قانون شهرداری‌ها (۱۳۳۴) و فاقد یک قانون به‌روز مدیریتی است.			
طرح جامع و تفصیلی بر اساس رهیافت عقلانی جامع کار می‌کند و برنامه راهبردی بر اساس رهیافت راهبردی و ابزار تصمیم‌گیری سیستم دوکاره است و هم راهبردی و هم عقلانی و جامع است.	زمانه عمل	زمانه عمل	ساختار تصمیم‌گیری
تأخیر در ابلاغ برنامه‌ها			
عدم وجود ضوابط جهت تشویق ساکنان در مشارکت امور محله			
زمانه عمل شهرداری محدود است و یکپارچه نیست.			
تأمین بیشتر درآمد شهرداری از فروش تراکم و عوارض مربوط به صدور پروانه	زمانه بهره‌برداری	زمانه بهره‌برداری	ساختار بهره‌برداری
حاکمیت فنی بر سیاسی به خاطر رهیافت جامع و عقلانی			
آلودگی‌های ناشی از زباله از سوی گردشگران در حاشیه رودخانه زاینده‌رود			
آلودگی صوتی در حوالی ترمینال‌ها صفا و زاینده‌رود زیاد است.			
ساکنان نسبت به تفکیک زباله در محله آگاه لازم را ندارند.			

مآخذ: (نگارندگان، ۱۳۹۹، برگرفته از مطالعات روند تحولات ساختار فضایی-فعالیتی و ساختار تصمیم‌گیری در منطقه ۵)

مشکلات تعیین شده براساس نظرات ساکنان و ساختار تصمیم‌گیری منطقه ۵ شهر اصفهان

یکی از راه‌های دستیابی به مشکلات ردیابی مشکلات براساس نظرات ساکنین و نظرات ذینفعان در ساختار تصمیم‌گیری منطقه می‌باشد، با توجه به تحلیل‌های محتوای نظرات ساکنین و ساختار تصمیم‌گیری، شدت مشکلات منطقه ۵ مشخص در جدول - گزارش شده است.

جدول (۵): معرفی بیانیه مشکلات براساس نظرات ساکنان منطقه ۵ شهر اصفهان

زمینه موضوعی	بیانیه مشکل
ساختمان مسکونی	وجود درصد بالای ساختمان‌های مسکونی فرسوده، کم‌دوام و قدمت ساخت بالا در منطقه
	درصد بالای ساختمان‌های با مصالح نامرغوب در منطقه
فضای مؤسسات رفاه عمومی	اشتراکات سند مالکیت در بسیاری از کاربری‌های مسکونی در بافت فرسوده منطقه در نامناسب بودن معابر جهت استفاده کم‌توانان.
	کمبود پارکینگ عمومی در منطقه
تولیدی- فضای	کمبود مراکز ورزشی، بهداشتی درمانی، تفریحی، فضای سبز، آموزشی
	دسترسی نامناسب به مراکز آتش‌نشانی، مراکز بهداشتی
ساختار فضایی- فضایی	کمبود خدمات حرفه پزشکی (دندانپزشکی، داروخانه، پزشکی)، خدمات مربوط به تأسیسات شهری، خدمات مالی
	کیفیت مصالح ساختمانی کاربری‌های تولیدی خدماتی لبه خیابان‌ها نامناسب است
ساختار فضایی	دفع نامناسب آب‌های سطح
	نامناسب بودن روشنایی بسیاری از معابر
فضای بین مکانی	عرض و کیفیت نامناسب بسیاری از معابر منطقه به‌ویژه در محدوده بافت تاریخی
	شیب نامناسب معابر و عدم ایمنی و امنیت برای افراد کم‌توان
فعالیت بین مکانی	تشدید شدن مشکل ترافیک با احداث زیرگذرها و روگذرها در منطقه
	کمبود محورهای شرقی-غربی در منطقه
فعالیت بین مکانی	نامناسب بودن تسهیلات حمل‌ونقل عمومی
	مشکلات ترافیکی زیاد در محدوده به دلیل بارگذاری و تمرکز خدمات
زمینه عمل	تداخل ترافیک سواره و پیاده در بسیاری از معابر
	دسترسی نامناسب بسیاری از خیابان‌های اصلی و فرعی
نحوه تأثیر بر سیستم شهری	طرح‌های تشویقی مناسب از سوی شهرداری جهت نوسازی ساختمان‌های مسکونی وجود ندارد.
	مصوبات مناسب از طرف شهرداری جهت مشارکت ساکنین محله در امور شهری مربوط به منطقه وجود ندارد.
سیستم قیمت	ضوابط طرح تفصیلی در رابطه با صدور مجوزمیزان تراکم ساختمانی برای پلاک‌های منطقه با توجه به قانون حداقل مساحت و عرض معبر محقق نمی‌گردد. (پلاک‌ها در منطقه ۵ شروط لازم (عرض معبر و حداقل مساحت) برای صدور مجوز میزان تراکم تعیین شده توسط طرح تفصیلی را ندارند)
	عدم نظارت صحیح بر ساخت‌وسازهای منطقه
سیستم قیمت	نامناسب بودن خدمت‌رسانی شهرداری در منطقه بخصوص در رابطه با جمع‌آوری زباله
	عدم نظارت کافی از سوی شهرداری بر مائک‌های محلی و از بین رفتن تدرجی درختان در مائک‌های محلی
سیستم قیمت	درصد بالای صدور مجوز کاربری تجاری در منطقه
	کمبود زمین خالی در اختیار شهرداری جهت ارائه خدمات رفاهی
سیستم قیمت	آلودگی هوا ناشی از وجود ترمینال‌ها در منطقه
	عدم نظافت به‌موقع خیابان‌های منطقه
سیستم قیمت	عدم آگاهی درصد بسیاری از ساکنان نسبت به تفکیک زباله
	سرنانه بالای تولید زباله در منطقه ۵ شهر اصفهان

مآخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹، برگرفته از تحلیل محتوای نظرات ساکنان و ساختار تصمیم‌گیری منطقه

تحلیل مشکلات با استفاده از آزمون حدومرز

مشکلات منتج از مسیرهای سه‌گانه تحولات ساختار فضایی و ساختار تصمیم‌گیری، نظرات ساکنان و ساختار تصمیم‌گیری، مشکلات اسناد و برنامه‌های موجود، در این قسمت با استفاده از روش آزمون حدومرز تدقیق شده است.

جدول (۶): بیانیه مشکلات منتج از مسیرهای سه‌گانه با استفاده از آزمون حدومرز

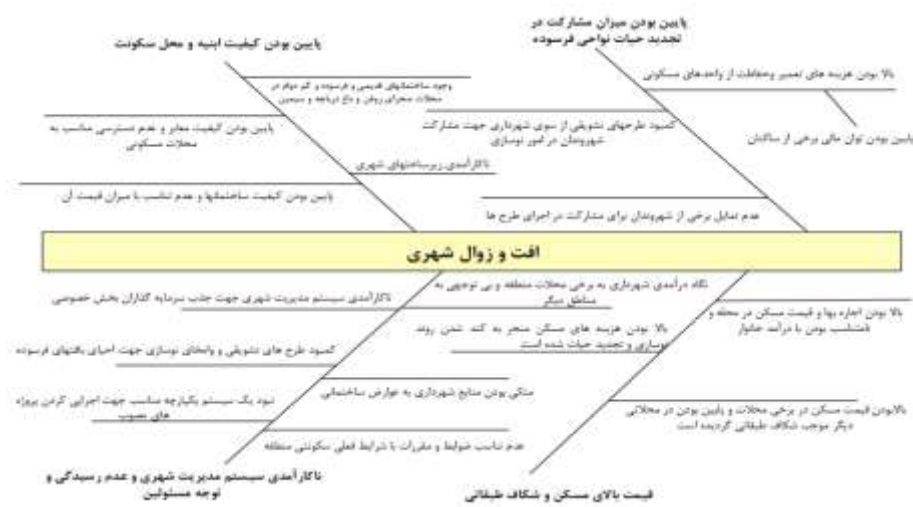
بیانیه ابتدایی مشکل	پرزنگ کردن کلمات و عبارات مهم	تعیین معانی ضمنی مهم	تعریف جدید مشکل
در منطقه ساختمان‌های مسکونی فرسوده و کم‌دوام زیاد است.	- ساختمان‌های مسکونی فرسوده و کم‌دوام	- کیفیت نامناسب مصالح ساختمانی - عمر زیاد واحدهای مسکونی - عدم مشارکت ساکنان در نوسازی	- در منطقه به دلیل عدم مشارکت ساکنان و کیفیت نامناسب مصالح، ساختمان‌های فرسوده و کم‌دوام وجود دارد.
در این منطقه ساختمان‌های مسکونی با قدمت ساخت بالا، زیاد است.	- قدمت ساخت بالا	- عدم مشارکت ساکنان در نوسازی	ساختمان‌های مسکونی با قدمت ساخت بالا در کل منطقه به دلیل عدم مشارکت ساکنان در نوسازی، زیاد است.
ضوابط طرح تفصیلی در رابطه با صدور مجوز میزان تراکم ساختمانی برای پلاک‌های منطقه با توجه به قانون حداقل مساحت و عرض معبر محقق نمی‌گردد. (پلاک‌ها در منطقه ۵ شروط لازم (عرض معبر و حداقل مساحت) برای صدور مجوز میزان تراکم تعیین شده توسط طرح تفصیلی را ندارند)	- ضوابط طرح تفصیلی - تراکم ساختمانی - عرض معبر	- عدم مطالعات جامع و شناخت نادرست طرح تفصیلی در منطقه	- عدم مطالعات جامع و شناخت نادرست طرح تفصیلی در منطقه ۵ منجر به صدور مجوز تراکم نامناسب با طرح تفصیلی می‌گردد.
در محدوده بافت های فرسوده اشتراکات سندی بسیار مشهود است.	- بافت های فرسوده - اشتراکات سندی	- ریزدانی قطعات - کیفیت نامناسب مصالح - عرض کم معابر - اشکالات موجود در طرح تفصیلی	در محدوده بافت های فرسوده به دلیل اشکالات موجود در طرح تفصیلی، اشتراکات سندی بسیار مشهود است.
هزینه نوسازی مسکن در منطقه ۵ شهر اصفهان بسیار بالاتر از میزان درآمد ساکنان است.	- هزینه نوسازی مسکن و میزان درآمد	- درآمد پایین ساکنان - ارزش زیاد زمین	هزینه نوسازی در محدوده بافت های فرسوده منطقه ۵ از جمله صحرای روغن به دلیل درآمد کم ساکنان، زیاد است.
هزینه مسکن در منطقه ۵ شهر اصفهان بسیار بالاتر از میزان درآمد ساکنان است.	- هزینه مسکن و درآمد	ارزش زیاد زمین در منطقه ۵	قیمت مسکن در محلات جلفا، باغ زرشک، بهار آزادی، سیچان و حسین آباد به دلیل ارزش زیاد زمین بسیار بالاتر از میزان درآمد ساکنان است.
اختلافات در زمینه اشتراکات پروانه بسیار زیاد است و در این زمینه مالکان به توافق نمی‌رسند.	- اشتراکات پروانه - عدم توافق مالکان	- اشکالات موجود در طرح تفصیلی - زیاد بودن ارزش زمین	مالکان به دلیل اشکالات موجود در طرح تفصیلی جهت تفکیک قطعات، و بالا بودن ارزش زمین دچار اختلاف هستند.
مهاجرت به منطقه ۵ بیش از ظرفیت خدماتی آن می‌باشد.	- مهاجرت - ظرفیت خدماتی	- زیاد بودن کاربری‌های مؤسسات رفاه عمومی در منطقه ۵ - زیاد بودن کاربری‌های تولیدی-خدماتی خدماتی در منطقه ۵	مهاجرت بیش از اندازه به منطقه ۵ شهر اصفهان به دلیل زیاد بودن کاربری‌های مؤسسات رفاه عمومی و کاربری‌های تولیدی-خدماتی صورت می‌گیرد.
مهاجرت تدریجی آرامنه منطقه ۵ به خارج از کشور	- مهاجرت - آرامنه	- عدم توجه به نیازهای آرامنه از سوی دولت - تفاوت فرهنگی آرامنه با سایر ساکنان	آرامنه منطقه ۵ به دلیل عدم توجه به نیازهایشان از سوی دولت در حال مهاجرت به خارج از کشور هستند.

افزایش تقاضا برای مسکن در منطقه ۵ باعث افزایش بی مورد قیمت مسکن شده است.	-افزایش تقاضا -افزایش بی مورد قیمت	-وجود خدمات متنوع رفاهی و تولیدی خدماتی در منطقه ۵ -موقعیت جغرافیایی، اقتصادی و فرهنگی مناسب منطقه ۵ -منفعت طلبی سودجویان در زمینه مسکن -تقاضای بیش از اندازه مسکن	-تقاضای بیش از اندازه مسکن به دلیل موقعیت ویژه جغرافیایی، اقتصادی و فرهنگی در منطقه ۵ باعث افزایش بی رویه قیمت مسکن شده است.
تنش های شدید بین ساکنان منطقه حتی در اثر حداقل اشتراکات سندی وجود دارد.	-تنش های شدید -حداقل اشتراکات سندی	-ارزش زیاد زمین -اشکالات موجود در طرح های تفصیلی	تنش های شدیدی بین ساکنان منطقه ۵ حتی در اثر حداقل اشتراکات سنی به دلیل ارزش زیاد زمین و اشکالات موجود در طرح های تفصیلی وجود دارد.
هزینه نوسازی مسکن در منطقه ۵ شهر اصفهان بسیار بالاتر از میزان درآمد ساکنان است.	-هزینه نوسازی مسکن و میزان درآمد	-درآمد پایین ساکنان -ارزش زیاد زمین	هزینه نوسازی مسکن در منطقه ۵ شهر اصفهان بسیار بالاتر از میزان درآمد ساکنان است.
هزینه مسکن در منطقه ۵ شهر اصفهان بسیار بالاتر از میزان درآمد ساکنان است.	-هزینه مسکن و درآمد	ارزش زیاد زمین در منطقه ۵	قیمت مسکن در محلات جلفا، باغ زرشک، بهار آزادی، سیچان و حسین آباد به دلیل ارزش زیاد زمین بسیار بالاتر از میزان درآمد ساکنان است.
اختلافات در زمینه اشتراکات پروانه بسیار زیاد است و در این زمینه مالکان به توافق نمی رسند.	-اشتراکات پروانه -عدم توافق مالکان	-اشکالات موجود در طرح تفصیلی -زیاد بودن ارزش زمین	مالکان به دلیل اشکالات موجود در طرح تفصیلی جهت تفکیک قطعات، و بالا بودن ارزش زمین دچار اختلاف هستند.
مهاجرت به منطقه ۵ بیش از ظرفیت خدماتی آن می باشد.	-مهاجرت -ظرفیت خدماتی	-زیاد بودن کاربری های مؤسسات رفاه عمومی در منطقه ۵ - زیاد بودن کاربری های تولیدی-خدماتی در منطقه ۵	مهاجرت بیش از اندازه به منطقه ۵ شهر اصفهان به دلیل زیاد بودن کاربری های مؤسسات رفاه عمومی و کاربری های تولیدی-خدماتی صورت می گیرد.
مهاجرت تدریجی ارامنه منطقه ۵ به خارج از کشور	-مهاجرت -ارامنه	-عدم توجه به نیازهای ارامنه از سوی دولت -تفاوت فرهنگی ارامنه با سایر ساکنان منطقه	ارامنه منطقه ۵ به دلیل عدم توجه به نیازهایشان از سوی دولت در حال مهاجرت به خارج از کشور هستند.
افزایش تقاضا برای مسکن در منطقه ۵ باعث افزایش بی مورد قیمت مسکن شده است.	-افزایش تقاضا -افزایش بی مورد قیمت	-وجود خدمات متنوع رفاهی و تولیدی خدماتی در منطقه ۵ -موقعیت جغرافیایی، اقتصادی و فرهنگی مناسب منطقه ۵ -منفعت طلبی سودجویان در زمینه مسکن -تقاضای بیش از اندازه مسکن در منطقه	-تقاضای بیش از اندازه مسکن به دلیل موقعیت ویژه جغرافیایی، اقتصادی و فرهنگی در منطقه ۵ باعث افزایش بی رویه قیمت مسکن شده است.
تنش های شدید بین ساکنان منطقه حتی در اثر حداقل اشتراکات سندی وجود دارد.	-تنش های شدید -حداقل اشتراکات سندی	-ارزش زیاد زمین -اشکالات موجود در طرح های تفصیلی	تنش های شدیدی بین ساکنان منطقه ۵ حتی در اثر حداقل اشتراکات سندی وجود دارد.
صدور مجوز کاربری تجاری در منطقه ۵ بسیار زیاد است.	-مجوز کاربری تجاری	- ارزش زیاد زمین	صدور مجوز کاربری تجاری در منطقه ۵ به دلیل ارزش زیاد زمین و تقاضای بسیار افراد

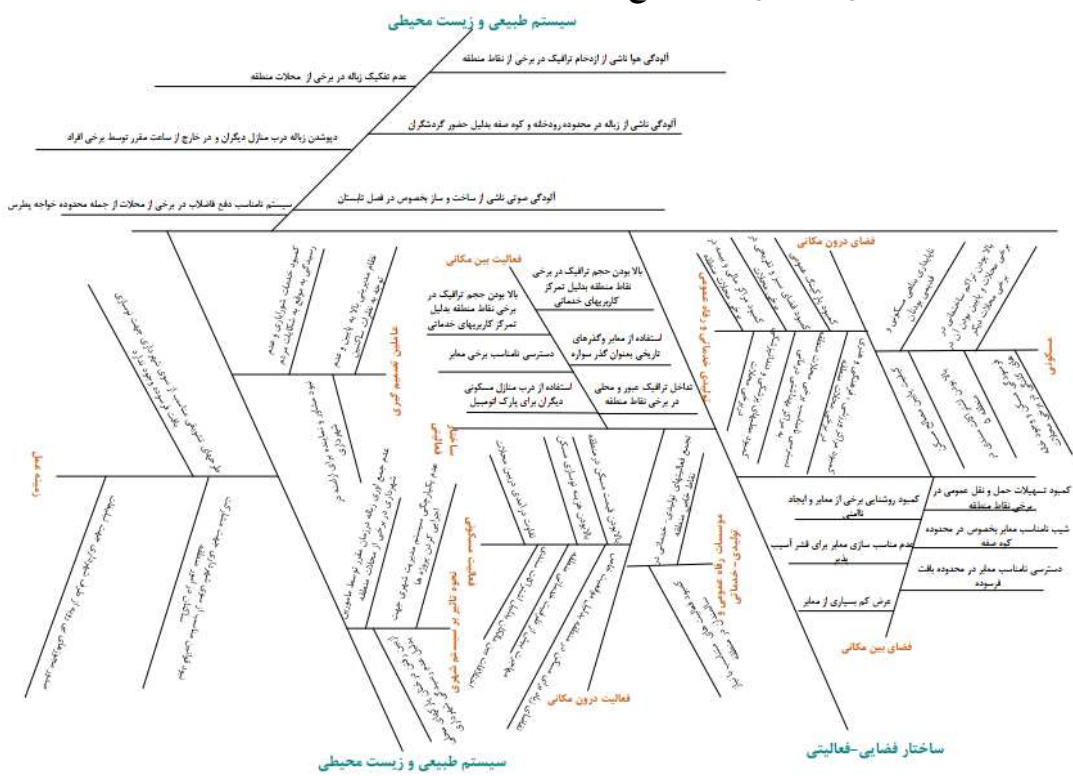
به دلیل موقعیت جغرافیایی، اقتصادی و فرهنگی مناسب منطقه افراطی است.	- ضعف در اجرای ضوابط و مقررات مربوط به صدور مجوزها با توجه به ظرفیت منطقه		
	- موقعیت جغرافیایی، اقتصادی و فرهنگی مناسب منطقه ۵		
در خیابان توحید به دلیل تمرکز خدمات مربوط به حرفه پزشکی، حجم ترافیک زیاد است.	- عرض کم معابر	- ترافیک	در این منطقه در خیابان توحید به دلیل تمرکز خدمات مربوط به حرفه پزشکی، حجم ترافیک زیاد است.
تمرکز خدمات مربوط به حرفه پزشکی، تجاری و... حجم ترافیک زیاد است.	- کیفیت نامناسب معابر	- ترافیک	به دلیل تمرکز خدمات مربوط به حرفه پزشکی، حجم ترافیک زیاد است.
	- تمرکز کاربری‌های خدماتی		
ایجاد زیرگذر و روگذرها (خیابان دانشگاه) معضل ترافیک را در منطقه به دلیل کیفیت نامناسب معابر تشدید کرده است.	- عرض کم معابر	- زیرگذر و روگذرها	ایجاد زیرگذر و روگذرها (خیابان دانشگاه) معضل ترافیک را در منطقه تشدید کرده است.
	- کیفیت نامناسب معابر	- ترافیک	
	- افزایش معابر عبوری	- منطقه ۵	
عرض کم محدوده‌های تاریخی، و جذب سفر زیاد به دلیل تمرکز خدمات رفاه عمومی و تولیدی خدماتی باعث ایجاد مشکلات ترافیکی در این محدوده شده است.	- عرض کم معابر	- عرض کم محدوده‌های تاریخی، و جذب سفر زیاد	عرض کم محدوده‌های تاریخی و جذب سفر زیاد باعث ایجاد مشکلات ترافیکی در این محدوده شده است.
	- تمرکز خدمات رفاه عمومی و تولیدی خدماتی	- مشکلات ترافیکی	
طرح‌های تشویقی مناسب از سوی شهرداری جهت نوسازی ساختمان‌های مسکونی به دلیل عملکرد ضعیف شهرداری وجود ندارد.	- عملکرد ضعیف شهرداری	- طرح‌های تشویقی مناسب	طرح‌های تشویقی مناسب از سوی شهرداری جهت نوسازی ساختمان‌های مسکونی وجود ندارد.
	- کمبود بودجه جهت تخصیص به طرح‌های تشویقی	- نوسازی ساختمان‌های مسکونی	
	- عدم مشارکت ساکنان در نوسازی		
مصوبات مناسب از طرف شهرداری جهت مشارکت ساکنین محله در امور شهری مربوط به منطقه به دلیل برنامه‌ریزی بالا به پایین وجود ندارد.	- ضعف در ضوابط و مقررات مربوط به مشارکت برنامه‌ریزی بالا به پایین	- مصوبات مناسب از طرف شهرداری	مصوبات مناسب از طرف شهرداری جهت مشارکت ساکنین محله در امور شهری مربوط به منطقه وجود ندارد.
	- عدم توجه کافی به تأثیر مشارکت در موفقیت طرح‌ها	- مشارکت ساکنین محله	
در محله باغ دریاچه به دلیل عدم نظارت شهرداری جمع‌آوری زباله توسط مأمورین شهرداری به‌خوبی صورت نمی‌گیرد.	- محله باغ دریاچه	- محله ۵ برنامه‌ریزی	در محله ۵ برنامه‌ریزی، جمع‌آوری زباله توسط مأمورین شهرداری به‌خوبی صورت نمی‌گیرد.
	- عدم نظارت شهرداری	- عدم جمع‌آوری زباله به‌موقع توسط مأمورین شهرداری	
در منطقه ۵ به دلیل ارزش بالای زمین و استفاده برای کاربری‌های درآمدزا، زمین برای ارائه خدمات رفاهی توسط شهرداری با کمبود مواجه است.	- ارزش زیاد زمین	- کمبود زمین خالی	زمین خالی در اختیار شهرداری جهت ارائه خدمات رفاهی در منطقه ۵ با کمبود مواجه است.
	- استفاده از زمین جهت کاربری‌ها		
	- پردرآمد		
مردم منطقه ۵ به دلیل عدم فرهنگ‌سازی و نبود آموزش از سوی شهرداری آشنایی لازم را با تفکیک زباله ندارند.	- عدم فرهنگ‌سازی	- تفکیک زباله	مردم منطقه آگاهی لازم را نسبت به تفکیک زباله ندارند.
	- نبود آموزش از سوی شهرداری		
	جهت تفکیک زباله		
در منطقه ۵ شهر اصفهان به دلیل مصرف‌گرایی سرانه تولید زباله بسیار بالاست.	- مصرف‌گرا بودن ساکنان منطقه ۵	- سرانه بالای تولید زباله	تولید زباله در منطقه ۵ شهر اصفهان سرانه بالایی دارد.

مآخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹، برگرفته از تحلیل محتوای نظرات ساکنان و ساختار تصمیم‌گیری منطقه ۵

فصلنامه مطالعات عمران شهری

شکل (۶): تحلیل مشکلات منتج از سه مرحله با استفاده از روش استخوان ماهی

شکل (۷): تحلیل مشکلات منتج از سه مرحله با استفاده از روش استخوان ماهی در قالب ساختار فضایی- فعالیتی

بحث و نتیجه گیری

در این مقاله به تعریف مشکل، شیوه‌های گزینه‌ای مشکل‌یابی و ضرورت به‌کارگیری روش‌ها و رهیافت‌های متفاوت با رهیافت‌های جامع برنامه‌ریزی و در امتداد دستور کار مشکل‌یابی- مشکل‌گشایی در شهرها اشاره شد. دغدغه‌های شهری براساس دو دیدگاه فراشهری و شهری می‌توانند مورد کنکاش و ارزیابی قرار گیرند. از آنجایی که گروهی از مشکلات که در زمره مشکلات خاص و همگانی جامعه محسوب می‌گردند، نیازمند تصمیم‌گیری‌های مناسبی در بستر فراشهری

هستند. همچنان که نوع دیگری از مشکلات که از ویژگی‌های انباشت سرمایه، فعالیت و جمعیت در فضای شهری نشأت گرفته‌اند، مستلزم رویارویی در سطح شهری هستند.

در حقیقت هر نوع تلاشی در برخورد، مواجهه و باز کردن مشکلات یک شهر چه هماهنگ، یکپارچه و از پیش اندیشیده شده و یا ناهماهنگ؛ بدون یکپارچگی و تفکر پیشاپیش، چه به صراحت و چه به صورت تلویحی - به معنای باور به ضرورت به‌کارگیری یک سازوکار هدایت و مهار کارآمد برنامه‌ریزی و مدیریت و آماده نمودن شرایط لازم برای پیشبرد آن سازوکار است. برنامه‌ریزی شهری (شامل مشکل‌یابی و مشکل‌گشایی) در جوامع مختلف نقش و دستور کار متنوعی دارد. هرچه سیستم‌های مورد برنامه‌ریزی دشوارتر و محتمل‌تر شوند، رهیافت‌های عقلانی - جامع کارآمدی خود را از دست داده و نیاز به رهیافت‌های جایگزین شده بیشتر شده و می‌شود. در سیستم هدف‌مدار شهرهایی چون اصفهان که سرمایه و منابع فراوانی در تولید برنامه هزینه می‌شود و ارتباط ناچیز، سست و شکننده‌ای بین مشکلات شهری و راه‌حل‌ها؛ بین برنامه و اجرای آن و نیز بین مشکلات شهری و نیازها و آرزوهای مردم وجود دارد، مکانیسم‌های سنتی و عمومی به عاریت گرفته شده در رویارویی با مشکلات ناگشوده و پایدار شهری توانایی لازم را ندارند. در نهایت نیاز به نهادینه شدن تفکر مشکل‌یابی - مشکل‌گشایی و تفکر، تجربه و اعمال شیوه‌های گزینه‌ای چون شیوه‌های گام به گام و یا پوشش مختلط در مشکل‌گشایی است تا توان رویارویی با چنین سیستم‌های پیچیده؛ احتمالاتی و نامعلوم افزایش یابد. رویکرد عقل‌گرایانه سیستمی برنامه‌ریزی (شهری) بر وجود منفعت همگانی یا مجموع تمامی ارزش‌های یک جامعه و تمامی هدف‌های بزرگ و کوچک مورد اتحاد عموم که برنامه‌ریزی به دنبال تحصیل آنها است و این که می‌توان با اعمال مکانیسم برنامه‌ریزی آن را تمیز داده، اصرار دارند. با در نظر گرفتن ارزش و هدف تقسیم‌بندی مشکلات و این که هر مشکل به روش مشکل‌گشایی خاصی نیاز دارد، می‌توان شیوه‌های متداول را انتخاب کرد و آن را با خصوصیات مشکل مطابقت داد. با توجه به اینکه بسیاری از بینش‌های تصمیم‌گیری، تنظیم و کشف یک مشکل یا مشکل‌یابی را مهم‌تر از مشکل‌گشایی می‌دانند.

درک و ارزیابی مشکلات در یک شهر قادر است از کارآیی چندسویه برخوردار باشد که احتمالاً خاص‌ترین آن اطلاع از محتوای مشکلات (یعنی تمایز گذاشتن بین مشکلات ساختاریافته، نیمه ساختاریافته و بدساختاریافته از یک طرف و از سوی دیگر مشکلات باز، پیچیده، شریر، چالش بزرگ و عمومی) است که بر گزینش شیوه‌ی مشکل‌گشایی تأثیرگذار است. بنابراین با وجود چنین درکی، این احتمال که از مشکلات ویژه و کلیدی چشم‌پوشی شود و یا از اهمیت آنها کاسته شود به حداقل می‌رسد. آنچه که درخور اهمیت است هدایت کوشش‌های مشکل‌یاب در رفع مشکلات سرسخت، پایدار، ریشه‌ای و ناگشوده از یک سو در راستای نگهداشت منفعت عمومی باشد و از سوی دیگر مبتنی کردن راهبردها، سیاست‌ها و عملیات اجرایی به طور کلی تمام تصمیم‌هایی که به‌صورتی بر تغییر و توسعه‌ی شهری اثر می‌گذارند. برپایه‌ی کوشش‌هایی راستین برای کاهش و یا گشودن پابرجاترین مشکلات شهر قرار گیرند. چون تشخیص مشکلات یک شهر با هدف تولید راه‌های گشودن آن مشکلات انجام می‌گیرد، حال اگر تجویز برنامه‌ریزی و اجرای برنامه (یعنی اجرای آن چه تجویز شده است) بدون ارتباط با مشکلات شهری و تحلیل آن‌ها انجام گیرد، همواره امکان آن که به جای پرداختن به علت‌ها با معلول برخورد شود و یا مشکلات نادیده و ناگشوده بمانند، وجود دارد. در این صورت شهرها دچار دور باطلی خواهند شد که در آن هر فعالیت اجرایی (یا هر تصمیم به اجرا درآمده) منجر به بروز مشکلات جدید و یا تشدید مشکلات موجود خواهد شد. ارزیابی نمودن پیوسته‌ی تصمیم‌ها و عملیات اجرایی و پایدار نبودن تصمیم‌ها و روشمند نبودن شیوه‌های تعیین و تحلیل مشکلات و تولید نمودن راه‌حل‌هایی پایدار، به پایداری مشکلات

منجر می‌شود که در ضمن در تضاد با تمام اصول پایداری و توسعه‌ی پایدار نیز است، البته آن هنگام که دستیابی به پایداری در دستور کار تصمیم‌گیرندگان شهری قرار داشته باشد.

اکثر شهرها درگیر مشکلاتی هستند که با در نظر گرفتن اصول نظری بیان شده در این مقاله، با اینکه از یک نوع نیستند ولی در زمره‌ی مشکلات همگانی قرار می‌گیرند. شیوه‌های نامعلوم و ناتمام مشکل‌یابی در برنامه‌های شهری اصفهان همواره با تناقض‌ها، نبود اهداف مشترک در سطوح مختلف و بین عناصر گوناگون تصمیم‌گیری و نیز تناقض و کشمکش گاه به گاه بین گروه‌های درگیر و ذی‌نفع همراه بوده است. در چنین وضعیتی این برنامه‌ها مسیر مشکل‌گشایی در شهرهایی چون اصفهان را به سوی زمینه‌های بدون مشکل و یا کم مشکل هدایت کرده‌اند. بنابراین، به‌طور تاریخی مشکلات نیافتده و ناگشوده باقی مانده و در نتیجه افراد ساکن در این شهر از منافع یک سازوکار هدایت و مهار شهری مشکل‌گشا بی‌بهره مانده‌اند. این مقاله باور دارد که در صورت جایگزینی ناآگاهی از زمینه‌های نظری و فنی مشکل، مشکل‌یابی و مشکل‌گشایی با آگاهی عناصر گوناگون تصمیم‌گیرنده نه فقط از اصول نظری و فنی بلکه از ویژگی‌های مشکلات شهرهایی چون اصفهان می‌توان یک مسیر آگاه و کارآمد مشکل‌یابی و مشکل‌گشایی حرکت نمود. درک این نکته‌ی مهم که این‌گونه شهرها در طی زمان دارای یک سیستم پیچیده‌ی مشکل‌دار شده‌اند و برای چنین سیستمی شیوه‌های ساده و سستی مشکل‌یابی و مشکل‌گشایی کفایت نمی‌کنند و بنابراین نیاز به تدبیر یک سیستم پیچیده و خلاق مشکل‌یابی - مشکل‌گشایی است که در پاسخگویی به وضعیت پیوسته دگرگون شونده، عدم قطعیت‌ها و هرچه پیچیده‌تر شدن مشکلات، از یک مجموعه تفکر سیستمی گردندگی و برنامه‌ریزی گام به گام و محلی شده استفاده کند، بسیار اهمیت دارد. لذا مشکل‌یابی قادر است با این قصد به کار گرفته شود که توانی در جهت کاهش و یا حل مرحله به مرحله مشکلات شهر اصفهان داشته باشد و توقع داشت که مسیرهای گشودن هر مشکل متناسب با ماهیت آن مشکل انتخاب شود.

در این پژوهش به مشکلات مربوط به ساختار فضائی - فعالیتی و ساختار تصمیم‌گیری در منطقه ۵ شهر اصفهان پرداخته شد با فنون مشکل‌گشائی خلاق (فن آزمون حدومرز و استخوان ماهی) این مشکلات مورد بازتعریف و تحلیل قرار گرفت. براساس نتایج این پژوهش مهم‌ترین و قابل‌توجه‌ترین مشکلات در این منطقه به شرح زیر است:

- نزول ارزش‌های سکونتی در این منطقه
- افت و زوال شهری
- ناکارآمدی شبکه معابر و سیستم حمل‌ونقل عمومی
- از بین رفتن هویت منطقه به دلیل مهاجرات آرامنه و ساکنان بومی منطقه
- ناکارآمدی سیستم نظارتی مدیریت شهری در راستای ارائه خدمات شهری از جمله صدور پروانه‌های ساختمانی، پاک‌سازی معابر، زیباسازی فضای سبز و پارک‌ها
- قدیمی بودن طرح‌های توسعه شهری و ناهمخوانی با وضع موجود و آینده شهر
- درصد بالای مصرف‌گرایی و سرانه بالای تولید زباله در این منطقه به وضع درآمدی نسبتاً مناسب ساکنان
- عدم فرهنگ‌سازی در خصوص تفکیک زباله در مبدأ در این منطقه و حتی شهر اصفهان
- نبود روحیه مشارکت در میان درصد بالائی از ساکنان منطقه
- توزیع نامناسب خدمات در سطح منطقه و آلودگی هوا و مشکلات ترافیکی به دلیل تمرکز خدمات و فعالیت‌ها.

از این رو تصمیم‌گیرندگان و تصمیم‌سازان شهری در راستای وضع قوانین و آیین‌نامه‌ها، تهیه طرح‌های تغییر و توسعه و سایر اقدامات نظارتی و اجرایی در این منطقه لازم است، آینده‌نگری لازم در خصوصی چنین مشکلات را مبذول نموده و برنامه‌ریزی‌ها، اهداف، راهبردها و سیاست‌ها در راستای حل مشکلات پیش‌رو باشد.

منابع

- ادیبان، مرتضی و رحیمی، حسین. (۱۴۰۰)، «وقف و تاثیرات آن بر ساختار اقتصادی، فضایی و کالبدی شهر»، پنجمین کنگره بین‌المللی توسعه کشاورزی، منابع طبیعی، محیط زیست و گردشگری ایران، تبریز.
- بازنگری طرح تفصیلی (۱۳۸۶)، مهندسین مشاور آتک، منطقه ۵ اصفهان.
- دانشپور، زهره. (۱۳۸۷)، «معرفی رهیافت گام‌به‌گام مشکل‌یابی - مشکل‌گشایی پیشنهادی مقدماتی برای آزمون شیوه تدبیر شده مشکل‌یابی در شهر تهران»، نشریه هنرهای زیبا، - (۳۶): ۵-۱۶.
- زنگانه، احمد؛ سلیمانی، محمد، کرمی؛ تاج‌الدین، عباس‌زاده؛ مهدی؛ ویسی، رضا. (۱۳۹۷). «تبیین پویایی فضایی - کالبدی بخش مرکزی شهر رشت»، *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۳ (۴): ۸۱۳-۸۱۲.
- شهرداری اصفهان. (۱۳۹۵)، آمارنامه شهرداری اصفهان، تاریخ دسترسی ۱۳۹۹/۹/۶.
- صرافی، مظفر. (۱۳۸۵)، «توسعه پایدار و مسئولیت برنامه ریزان شهری»، *معماری و شهرسازی*، - (۱۲): -.
- طهری، فضیلت (۱۳۹۳)، «شناسایی و تحلیل مشکلات برنامه‌ریزی شهری منطقه ۸ شهر تهران با به‌کارگیری فنون مشکل‌گشایی خلاق»، دومین کنگره بین‌المللی سازه، معماری و توسعه شهری.
- عبدی دانشپور، زهره؛ بدر، سیامک. (۱۳۹۷). «چهارچوب ردیابی مشکل در شهرهای جدید: برنامه‌ریزی مشکل‌سو در شهر جدید هشتگرد» *نامه معماری و شهرسازی*، ۱۰ (۲۰): ۵-۲۲.
- عیسی‌لو، شهاب‌الدین. فریادرس، بابک. ملکی، حسین. (۱۳۹۴)، «بررسی جایگاه اصول مشکل‌یابی - مشکل‌گشایی در شرح خدمات طرح‌های بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده»، *اولین همایش ملی رویکردهای نوین در مهندسی معماری و مهندسی شهرسازی، تهران*.
- قدمی مصطفی، دیوسالار اسداله، رنجبر زینت، غلامیان آقامحلی طاهره. (۱۳۹۲). ارزیابی راهبردی ساختار فضایی شهر در چارچوب پایداری (مطالعه موردی شهر ساری). *اقتصاد و مدیریت شهری*. ۱ (۳): ۱-۱۶.
- مجیدی خامنه، بتول؛ کولیوند، حجت‌اله؛ (۱۳۹۱). تحلیل ساختار فضایی محله شهری بر مبنای توسعه پایدار اجتماع محور (مطالعه موردی محله دارآباد تهران). *آمایش محیط*. ۵ (۱۹): ۷۳-۴۷.
- محمدی، محمود؛ شاهپوندی، احمد؛ محمدی، شهرام. (۱۳۹۳). «تحلیل ساختار فضایی-کالبدی محدوده مرکزی شهر زنجان با رویکرد تفکر راهبردی»، *فصلنامه مطالعات شهری*، ۴ (۱۳): ۷۱-۸۲.
- محمدی، جمال؛ شفقی، سیروس؛ نوری، محمد. (۱۳۹۳). «تحلیل ساختار فضایی - کالبدی بافت فرسوده شهری با رویکرد نوسازی و بهسازی (مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر دوگنبدان)»، *برنامه‌ریزی فضایی*. ۴ (۲): ۱۰۵-۱۲۸.
- ملک‌زاده، ندا؛ داداش‌پور، هاشم؛ رفیعیان، مجتبی. (۱۴۰۰). فرامطالعه مطالعات مرتبط با ساختار فضایی شهری و منطقه‌ای در ایران در بازه زمانی ۱۳۸۰-۱۳۹۸. *معماری و شهرسازی ایران*، ۱۲ (۱): ۳۷-۵۷.
- وفایی، ابوذر (۱۴۰۰)، «تبیین ساختار فضایی بافت‌های ناکارآمد و فرسوده شهری با رویکرد بازآفرینی پایدار شهری»، *کنفرانس ملی معماری، عمران، شهرسازی و افق‌های هنر اسلامی در بیانیه گام دوم انقلاب، تبریز*.
- هیگینز، جیمز. (۱۹۹۴). «تکنیک حل خلاق مسئله»، ترجمه محمود احمدپور داریانی (۱۳۸۴)، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- COCCIA, M. (2017). Sources of technological innovation: Radical and incremental innovation problemdriven to support competitive advantage of firms. *Technology Analysis*, vol. 29, no. 9, pp. 1048-1061. ISSN 0953-7325.
- Blank Fishbone Diagram Template and Cause and Effect Graphic Organizer. Tim's Printables [online]. [cit. 2015-11-01]. Dostupné z: <http://www.timvandevall.com/templates/fishbone-diagram-template/>.
- Getzels, J. W. (1979). Problem finding: A theoretical note. *Cognitive science*.
- Habib, F., & Shokoohi, A. (2009). Classification and resolving urban problems by means of fuzzy approach. *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 60, 894-901.
- Herson, P., & Schwartz, C. (2007). What is a problem statement?. *Library and Information Science Research*, 3(29), 307-309.
- Martin, J., Bell, R., Farmer, E., & Henry, J. (2010). *Creativity, innovation and change: technique library*. Open University.